

Bolesław Balcerowicz

ORCID 0000-0003-2721-0646

Kamila Pronińska

ORCID 0000-0002-2987-7653

Konflikty zbrojne 2022 r.: w cieniu wojny Rosji z Ukrainą

Wojna w Ukrainie stanowi w bieżącym *Roczniku* obiekt szczególnej uwagi. W niemal każdym wątku podejmowanym nie tylko w „Obserwatorium bezpieczeństwa” analizowane są różne jej aspekty i implikacje. W niniejszym rozdziale autorzy koncentrują się na *stricte* militarnym wymiarze wojny Rosji z Ukrainą. Reszta najbardziej intensywnych współczesnych konfliktów zbrojnych pozostawała w cieniu tej pełnowymiarowej, toczącej się tuż za granicą Polski wojny. Równocześnie większość bliskowschodnich wojen, które w ciągu minionej dekady zajmowały czołowe miejsca na liście najbardziej intensywnych konfliktów zbrojnych, przestała spełniać kryterium wojny¹. Ze względu na dynamikę zdarzeń zbrojnych, ich intensywność, a także umiędzynarodowienie, oprócz wojny w Ukrainie w tegorocznej edycji analizowane są wojna w Jemenie oraz konflikty w Rogu Afryki. Toczące się tam wojny skutkowały nie tylko tysiącami nowych ofiar

¹ Zgodnie z definicją Uppsala Conflict Data Program i Peace Research Institute Oslo, wojna (*war*) to konflikt zbrojny, który skutkuje co najmniej 1000 ofiar bezpośrednich działań zbrojnych (*battle related deaths*) w danym roku kalendarzowym. Po 2011 r. do najbardziej intensywnych konfliktów zbrojnych zaliczane były m.in. te w Syrii, Afganistanie, Libii, Iraku, Jemenie, Somalii, Nigerii. Syria zniknęła z tej listy po raz pierwszy w 2021 r. Podobnie stało się z konfliktem libijskim w związku z implementacją porozumień pokojowych. Intensywność konfliktu w Afganistanie spadła zaś w 2022 r. po wycofaniu wojsk amerykańskich i przejściu władzy przez talibów. W rezultacie w 2021 r. spośród 54 toczących się konfliktów zbrojnych (wojen domowych i umiędzynarodowionych konfliktów zbrojnych) pięć (Jemen, Etiopia, Somalia, Afganistan, Nigeria) spełniało kryterium wojny (dane PRIO za 2021 r., <https://www.prio.org/news/2941>, dostęp: 15.12.2022). W 2022 r. najbardziej intensywnym konfliktem była wojna w Ukrainie – konflikt międzynarodowy będący wynikiem rosyjskiej agresji zbrojnej. W tegorocznej edycji z perspektywy wojskowej analizuje ją Bolesław Balcerowicz (pozostałe wymiary konfliktu omawiane są w innych częściach *Rocznika*), konflikty w Jemenie oraz Rogu Afryki z perspektywy wojskowej, politycznej i humanitarnej zaś – Kamila Pronińska.

bezpośrednich działań zbrojnych, lecz także ofiarami przemocy jednostronnej, głodu i katastrofy humanitarnej. Wszystkie te wojny pozostawały umiędzynarodowione – w Jemenie za sprawą sił koalicji państw arabskich; w Etiopii (konflikt w Tigraju) w konsekwencji włączenia sił erytrejskich udzielających wsparcia stronie rządowej, w końcu w Somalii w związku z udziałem sił afrykańskich w ramach AMISOM, a następnie ATMIS.

Wojna Rosji z Ukrainą – interwencja zbrojna, która w zamiarach najeźdźcy miała się ograniczyć do „specjalnej operacji wojskowej”

Jawne, demonstracyjnie nieskrywane przygotowania wojsk rosyjskich do interwencji zbrojnej w Ukrainie rozpoczęły się pod koniec roku 2021. Jesienią tego roku zachodnie służby zwróciły uwagę na „niezwykłe” ruchy rosyjskich wojsk, na gromadzenie znacznych zgrupowań w pobliżu granicy z Ukrainą². Na początku stycznia przy granicach z Ukrainą Rosjanie zgrupowali oddziały, związki taktyczne, związki operacyjne liczące łącznie około 120 tys. żołnierzy. W połowie stycznia pod pretekstem ćwiczeń (kolejnych) przerzucili na Białoruś uderzeniowe związki taktyczne ze Wschodniego Okręgu Wojskowego. Jednocześnie na Morze Czarne skierowali sześć większych okrętów desantowych z oddziałami piechoty morskiej.

21 lutego Rosja uznała niepodległość dwóch samozwańczych „republik ludowych” – donieckiej i ługańskiej, jednocześnie zawierając z nimi sojusz gwarantujący im bezpieczeństwo.

Decyzję o rozpoczęciu „specjalnej operacji wojskowej” prezydent Putin ogłosił o godz. 4.55 (czasu moskiewskiego). Zgodnie z tekstem jego wystąpienia celami operacji miały być: pomoc – ochrona ludności Ukrainy, która od ośmiu lat jest poddawana tyranii i ludobójstwu przez kijowski reżim, oraz denazyfikacja, demilitaryzacja, dekryminalizacja kraju. Zamierzano też pomóc sojusznikom w ramach realizacji zobowiązań sojuszniczych wobec dwóch uznanych trzy dni wcześniej republik. Operacja miała mieć charakter pokojowy, wyzwoleniczy. W istocie jej ogólnym celem było spacyfikowanie Ukrainy w stopniu wystarczającym dla ustanowienia w niej porządku politycznego na swoich warunkach. Jednak cele polityczne tej operacji, poza propagandowymi ogólnikami, nie zostały jasno określone. Należy zauważyć, że te głoszone przez Moskwę od początku marca wielokrotnie ulegały modyfikacjom.

Rosyjska inwazja rozpoczęła się o świcie 24 lutego 2022 r. od ataków rakietowych na obiekty infrastruktury wojskowej, lotniska, systemy obrony

² „US alleges ‘unusual’ Russian troops movements near Ukrainian border”, euro news. com/2021/11/11/us-alleges-“unusual”-Russia-troop-movements-near-Ukrainian-border (dostęp: 15.12.2022).

przeciwlotniczej, stanowiska dowodzenia, składy itp. rozmieszczone na całym terytorium Ukrainy. Wojska rosyjskie wkroczyły z Białorusi, Rosji, Krymu, a także z samowwanych „republik” Donbasu i Ługańska. Rozpoczęły ofensywę w czterech głównych kierunkach: z północy (głównie z terytorium Białorusi) na Kijów; z północnego wschodu na Konotop, Sumy, Charków; z południowego wschodu z rubieży na styku „republik” ługańskiej i Donbasu na Wołnowachę i Mariupol; z południa – z Krymu na Chersoń, Melitopol. W pierwszym dniu Rosjanie rozpoczęli operację powietrznodesantową w rejonie Hostomla mającą na celu opanowanie lotniska i stworzenie warunków dla szybkiego zajęcia Kijowa. Zakończyła się ona szybko pogromem desantujących. Próby przejścia dwóch innych lotnisk w pobliżu Kijowa też się nie powiodły.

25 lutego wojska nacierające z Białorusi połączyły się z resztkami desantu, zaczęły blokować Kijów od zachodu, wyszły pod Czernihów. Bez powodzenia podejmowały próby wdarcia się do miasta w następnych dniach.

Na południu wojska rosyjskie w pierwszym dniu operacji przejęły kontrolę nad Kanałem Północnokrymskim, a następnie wdarły się w głąb terytorium Ukrainy, docierając do Dniepru w rejonie Chersonia.

Na północnym wschodzie jednostki wkraczające do obwodu czernihowskiego w pierwszym dniu operacji przystąpiły do oblężenia jego stolicy. Następnego dnia zdobyły Konotop. Zaatakowały jednocześnie Sumy. To natarcie ugrzęzło w walkach miejskich, w których zwyciężyli Ukraińcy.

Wojska usiłujące zdobyć Charków (leżący podobnie jak m.in. Sumy ok. 35 km od granicy) napotkały silny opór Ukraińców.

W ciągu dwóch pierwszych dni operacji Rosjanie posunęli się najgłębiej na 50 km. Spotkali się z nieoczekiwanym, zaciętym, zorganizowanym oporem ukraińskim. Efekt zaskoczenia, który zgodnie z kanonami sztuki wojennej uzyskać powinna strona wojnę rozpoczynająca, tym razem osiągnęli obrońcy.

Na południu od 3 marca wojska rosyjskie okupowały Chersoń, a od 15 marca panowały nad całym obwodem chersońskim. 3 marca rozpoczęła się całkowita blokada Mariupola – miasta o znaczeniu strategicznym. 19 marca Ukraina przyznała, że utraciła dostęp do Morza Azowskiego.

W drugiej połowie marca natarcie Rosjan uwięzło. Uderzenie na Kijów i Mikołajów zostało praktycznie zatrzymane, a pozostające pod nieprzerwanym ostrzałem Charków i Mariupol – wciąż niezdobyte. Rosjanie nie zdołali ustanowić panowania – skutecznej kontroli nad przestrzenią powietrzną całego terytorium Ukrainy. Cel – szybkie opanowanie dużych miast – nie został osiągnięty. W dwunastym dniu operacji wojska lądowe

agresora wyraźnie wyhamowały tempo natarcia, napotykając coraz skuteczniejszy opór Ukraińców. Główny wysiłek skupiały zatem na oblężeniu – bo wciąż nie na opanowywaniu broniących się miast. Były to oblężenia w klasycznym, znanym od wieków stylu z wszystkim szykanami, z braniem obrońców „na głód” na czele. Charakterystyczną cechą działań agresorów stawała się eskalacja przemocy wobec ludności cywilnej, mieszkańców niepokornych, niepoddających się miast. Swoistą normą w taktyce stały się ostrzeliwania obiektów cywilnych, także dzielnic mieszkalnych. Nastąpiło faktyczne unieważnienie ogłoszonych w orędziu Putina oraz powielanych przez propagandę takich celów operacji jak „niesienie pomocy uciskanej przez nazistów ludności”, „wyzwalanie Ukrainy” i podobnych haseł. Nie ograniczano się już do uderzania z powietrza, uderzeń rakietowych i artylerii na cele militarne.

Przełom w działaniach agresorów nastąpił, kiedy na skutek oporu Ukraińców wokół Kijowa i strat ponoszonych szczególnie na rozciągających się drogach zaopatrzenia dowództwo rosyjskie pod koniec marca zdecydowało o wycofaniu wszystkich sił skierowanych na Kijów na pozycje wyjściowe, by je następnie wykorzystać na innych frontach. 25 marca rosyjskie ministerstwo obrony wydało oświadczenie, że pierwszy etap operacji wojskowej został „ogólnie ukończony”³, a wojska rosyjskie skoncentrują się na wyzwoleniu Donbasu. Jednostki rozmieszczone na froncie północnym zostaną wycofane do 7 kwietnia⁴. Ofensywa na głównym kierunku, na Kijów, się nie powiodła.

Po paru tygodniach działań okazało się, że nazwanie przez Rosjan inwazji czy interwencji zbrojnej „specjalną operacją wojskową” było nie tylko zabiegiem propagandowym, lecz także zawierało (przypadkowo? podświadomie?) przeświadczenie, że będzie ona trwać krótko, że może przybrać formę *korotkoj pobiedonosnoj wojny*. I faktycznie, od początku operacji było wiadome, że Rosjanie liczyli na szybkie zwycięstwo – Kijów miał być okrążony w ciągu kilku dni, prezydent Zełenski odsunięty od władzy, a w ukraińskiej stolicy zainstalowany przyjazny Kremlowi reżim. Rosjanie liczyli jednocześnie na szybkie zajęcie większej części terytorium Ukrainy. Nietrudno zauważyć, że przyjęta przez Rosjan strategia bazowała na dość powierzchownej adaptacji tej zastosowanej z oczekiwanym skutkiem w inwazji na Czechosłowację w roku 1968 oraz doświadczeń wyniesionych z zajęcia Krymu w roku 2014.

Gdy Rosja nie osiągnęła założonych celów oraz ponosiła coraz bardziej dotkliwe straty, została zmuszona do zmiany strategii. Oczekiwanie na

³ „Operation in Ukraine proceeds as planned first stage goals complete”, TASS, 26 marca 2022 r. (dostęp: 27.03.2022).

⁴ „Rosja celuje we wschodnią Ukrainę, mówi o zakończeniu pierwszej fazy”, BBC, 26 marca 2022 r. (dostęp: 27.03.2022).

szybkie i miażdżące zwycięstwo zostało zastąpione wojną na wyczerpanie/ wyniszczenie przeciwnika. Czysto militarne cele tej fazy były już mniej ambitne⁵.

Druga faza (czy drugi etap) wojny rozpoczęła się w połowie kwietnia po wycofaniu rosyjskich jednostek z rejonu Kijowa, Czernihowa i Sum w celu wzmocnienia nimi zgrupowania w Donbasie. 17 kwietnia utworzony został rozciągający się od Charkowa do Doniecka front (który liczył 480 km). Głównym celem działań wojsk rosyjskich było odtąd zajęcie całego terytorium tego regionu.

Nowy etap wojny charakteryzował się innymi działaniami: wojska rosyjskie po odstąpieniu od głębokich uderzeń zaczęły stosować taktykę systemowego zdobywania terenu, wykorzystując przewagę w artylerii, która zmasowanym ogniem torowała atakującym drogę.

Przyjęta taktyka zastosowana w rozpoczętej 18 kwietnia ofensywie na Donbas charakteryzowała się bardzo niskim tempem natarcia i powolnym zdobywaniem terenu. W ciągu kilku miesięcy wojska rosyjskie oraz formacje zbrojne samozwańczych „republik” dotarły jedynie do granic obwodu ługańskiego; w obwodzie donieckim posunęły się do przodu kilkanaście kilometrów. Postępy rosyjskiej ofensywy z zastosowaniem nowej taktyki były – w ocenie zachodnich obserwatorów – „nierówne”, „niewielkie”, a sama ofensywa „bardzo letnia”, „minimalna”, „anemiczna”. Podczas całej, prowadzonej bardzo wolno ofensywy walki ograniczały się przeważnie do wzajemnych ostrzałów artylerii, a wojska rosyjskie zdołały zająć trzy niewielkie miasta – Krzemienną oraz po niemal całkowitym zniszczeniu – Popasną i Rubieżnoje.

Na północy siły ukraińskie rozpoczęły udaną kontrofensywę. 2 maja przejęły kontrolę nad miastem Staryj Sałtiw, a 15 maja osiągnęły granicę rosyjską na północ od Charkowa. Po opanowaniu terenu na głębokość 10–30 km ofensywa Ukraińców ustała.

Na południu walki w oblężonym od połowy marca mieście o strategicznym znaczeniu – Mariupolu – zakończyły się po prawie całkowitym jego zniszczeniu i kapitulacji jego obrońców 20 maja. Zajęcie miasta oznaczało, że Rosja uzyskała kontrolę nad lądowym korytarzem między Mariupolem a głównym miastem portowym – Chersoniem.

W połowie maja wojska rosyjskie po nieudanej próbie okrążenia ukraińskiego zgrupowania przeszły do taktyki „wypychania” przeciwnika na

⁵ A. Wierszynin, „Lekcja z bitwy o Kijów. Rosja ma znaczenie”, 21 kwietnia 2022 r., bbc.com/russianmatters.org/analysis/lessons-battle-kyiv (dostęp: 15.12.2022); „Czy Rosja ma siłę do nowej kampanii na Ukrainie”, rosyjski serwis BBC News, 14 lipca 2022 r., bbc.com/russian/news-60603311 (dostęp: 15.12.2022).

zachód; dominującą rolę odgrywała w niej artyleria, w której Rosja miała wyraźną przewagę. Mimo niskiego tempa natarcia Rosjanie osiągnęli powodzenie. Do końca czerwca opanowali osiem miast, a do końca lipca – dzielnice, zajęte przez cieszącą się ponurą sławą Grupę Wagnera.

Pół roku od rozpoczęcia inwazji na południu i na wschodzie ukształtowała się linia frontu. Choć Rosjanie wciąż utrzymywali inicjatywę, to ich działania i stosowana taktyka były w znacznej mierze statyczne. Siły ukraińskie prowadziły działania obronne w warunkach dokuczliwego niedoboru środków walki. Pozostawały w istocie w pełnym uzależnieniu od Zachodu pod względem dostaw materiałów wojennych, głównie uzbrojenia i amunicji.

Przejęcie pełnej kontroli nad obwodem ługańskim Rosjanie ogłosili 3 lipca. Przez cały miesiąc wojska rosyjskie kontynuowały operację mającą na celu przede wszystkim pełne opanowanie reszty obwodu donieckiego. Niemniej jednak przez cały lipiec i sierpień linie frontu przesuwały się tylko nieznacznie. Nie odnotowano w tym czasie większych zmian.

6 września ruszyła zakrojona na większą skalę ofensywa wojsk ukraińskich, w rezultacie której Ukraina zdołała odbić cały obwód charkowski, w tym większe miasta: Izium, Kupiańsk i Bałakliję. Wojska ukraińskie w ciągu niespełna tygodnia odzyskały ponad 8500 km² terytorium. Przełamały też niektóre rosyjskie pozycje na głębokość 70 km, co powodowało pośpieszne, niekiedy niekontrolowane wycofywanie wojsk rosyjskich z południowo-wschodniej części obwodu charkowskiego. 11 września Rosjanie zaczęli wycofywać się z północnej części obwodu – front przechodził wówczas wzdłuż granicy rosyjsko-ukraińskiej i rzeki Oskoł. Tereny, które Rosjanie zdobywali przez trzy miesiące, Ukraińcy opanowali w trzy dni.

Do 12 września w ramach ofensywy na północy obwodu donieckiego wojska ukraińskie opanowały Swiatogorsk, a 1 października zajęły Liman. Następnie zaczęły się posuwać w głąb obwodu ługańskiego. We wrześniu prowadziły one dwie równoległe ofensywy. Oprócz działań na północnym wschodzie Ukraińcy atakowali Rosjan na południu, wokół położonego na zachodnim brzegu Dniepru strategicznie ważnego Chersonia – do końca miesiąca z umiarkowanym powodzeniem. Ofensywa ukraińska po raz drugi w tej wojnie zaskoczyła Rosjan. Ukraińcy pokazali, że potrafią się nie tylko skutecznie bronić, lecz także skutecznie atakować. Powodzenie w obydwu operacjach zaczepnych wynikało z należytego ich przygotowania, zastosowania optymalnej taktyki oraz coraz bardziej intensywnego zasilania wojsk w broń, amunicję, sprzęt wojenny przez państwa zachodnie.

Przejście Ukrainy do dwóch równoległe prowadzonych kontrofensyw należy uznać za otwarcie kolejnej – **trzeciej fazy wojny**, w której inicjatywę taktyczną i operacyjną (wciąż jeszcze nie strategiczną) przejęli obrońcy.

W tej fazie Rosjanie zaczęli z coraz większym nasileniem stosować taktykę zorientowaną na dewastowanie infrastruktury krytycznej. W odpowiedzi na działania i sukcesy wojsk ukraińskich 11 września rosyjskie pociski uderzyły w Charków, pozbawiając ludność miasta dostaw prądu i wody. Kolejną ofiarą ataku rakietowego stała się elektrociepłownia.

Po udanej ukraińskiej kontrofensywie Putin najpierw (21 września) nakazał częściową mobilizację wojskową dla 300 tys. rezerwistów, a następnie (30 września) ogłosił poprzedzoną referendum (23–27 września) aneksję czterech terytoriów (obwodów)⁶. Do Rosji przyłączonych zostało w ten sposób około 110 tys. km².

W październiku kontrofensywa ukraińska na południu trwała nadal. Siły ukraińskie posuwały się wzdłuż Dniepru i innych stron w kierunku Chersonia, próbując zbliżyć się do okupowanego miasta. W połowie października Rosjanie zintensyfikowali trwające od wielu miesięcy działania w Doniecku. Podjęli zmasowane ataki na Bachmut i Andrijiwkę – bez istotnego powodzenia.

Po niepowodzeniach na froncie wschodnim i południowym 8 października Putin mianował naczelnego dowódcę sił powietrzno-kosmicznych Siergieja Surowikina dowódcą Połączonej Grupy Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, co oznaczało zmianę rosyjskiej strategii. 10 października Rosjanie wystrzelili 84 rakiety i 24 drony w kierunku Kijowa i innych miast w celu niszczenia infrastruktury krytycznej. Prezydent Putin opisał te ataki jako odpowiedź na zamach na Moście Krymskim (8 października).

Według komunikatu ukraińskiego Sztabu Generalnego (13 października) rakiety wystrzelone z Rosji trafiły w ponad 40 miejscowości. Rosja wciąż używała irańskich dronów samobójczych („dronów kamikadze”). W Kijowie i dwunastu obwodach w dramatycznym stopniu zniszczona została infrastruktura energetyczna. Jak 18 października oznajmił prezydent Zelen-ski, w wyniku rosyjskich nalotów zrujnowano jedną trzecią elektrowni. Intensywne ataki rakiet i irańskich dronów na cywilną infrastrukturę przeprowadzano w pięciu obwodach. 30 października z samolotów wystrzelono ponad 50 pocisków (44 udało się zestrzelić przed dotarciem do celu). Zmasowany nalot z użyciem 90 pocisków manewrujących i 10 dronów dotknął dziesięć regionów (obwodów).

Mimo że w walce o panowanie w powietrzu i o skuteczną obronę przeciwrakietową Ukraińcy w ciągu miesiąca zniszczyli ponad 220 dronów, a do celów docierało jedynie kilkanaście (a nawet mniej) rakiet i pocisków

⁶ Zaanektowano 18,2% terytorium Ukrainy – 88% obwodu chersońskiego, 67% obwodu zaporoskiego, 57% obwodu donieckiego oraz cały (prawie) obwód ługański.

manewrujących, to skutki rosyjskich uderzeń z powietrza dewastowały ogromną część infrastruktury krytycznej.

11 listopada Ukraińcy zajęli Chersoń i całą lewobrzeżną część obwodu chersońskiego. Podczas odwrotu wojska rosyjskie wysadziły w powietrze mosty na Dnieprze. Wzdłuż Dniepru na odcinku od elektrowni jądrowej Zaporozże do Morza Czarnego ustanowiono 250-kilometrową linię frontu.

Chersoń był jedyną stolicą regionu okupowaną od lutego przez Rosjan. Utrata tego miasta wraz z przyległym terytorium – ważnego przyczółka dla rozwijania działań na Odessę, Mikołajów, a następnie w kierunku Naddniestrza – miała dla rosyjskiej strategii znaczenie fundamentalne. Mniej realne bowiem (a nawet nierealne) stawało się całkowite opanowanie wybrzeża Morza Czarnego i osiągnięcie granic Naddniestrza.

Ataki Rosjan z powietrza na cywilną infrastrukturę krytyczną, które od przejęcia dowodzenia przez generała Surowikina należały do stałych elementów nowej strategii, były kontynuowane nieprzerwanie przez cały miesiąc. 1 listopada prezydent Zełenski ogłosił, że rosyjskie naloty poważnie uszkodziły około 40% infrastruktury energetycznej Ukrainy. Ataki kontynuowane w listopadzie pozbawiały miliony ludzi elektryczności, wody i ogrzewania. W perspektywie zbliżającej się zimy miały one doprowadzić kraj do kryzysu. Czytelny celem nowej strategii stało się złamanie woli oporu ludności. W istocie na początku października rozpoczęła się kolejna – **czwarta faza wojny**. Rosjanie sięgnęli po szczególne narzędzie wojny – po techniki terrorystyczne. Punkt ciężkości konfliktu nie ograniczał się odtąd do walki zbrojnej, do operacji prowadzonych przez siły zbrojne przeciwko siłom zbrojnym przeciwnika, lecz objął uderzenia w cywilną infrastrukturę krytyczną – w cywilów. Po dwóch miesiącach zastosowania bandyckiej taktyki Rosjanie nie osiągnęli oczekiwanych efektów – złamania woli oporu wśród społeczeństwa oraz obniżenia morale wojsk.

W tym okresie równoległe do uderzeń terrorystycznych z coraz większym nasileniem toczyły się rozpoczęte 3 kwietnia walki w Donbasie. Od sierpnia opanowanie niezdobytej wciąż części obwodu donieckiego pozostawało priorytetowym zadaniem rosyjskiego wojska. Głównym kierunkiem natarcia, celem, którego zdobycie miało wymiar nie tylko operacyjny, pozostawał Bachmut, do grudnia praktycznie zrównany z ziemią. W walkach o to miasto oraz kilka pobliskich miejscowości obie strony ponosiły ciężkie straty. Atakujący uparcie Rosjanie mimo przewagi (głównie w artylerii) uzyskiwali niewiele znaczące postępy.

Należy sądzić, że na intensywność walk na lądzie istotny wpływ wywierać będzie zima. W działaniach wojennych (szczególnie wojsk lądowych) często o tej porze roku bowiem następuje pauza operacyjna.

Znaczenie więcej niż symboliczne mogą mieć wykonane 5 grudnia uderzenia ukraińskich dronów na dwa lotniska wojskowe (Engels i Diagilewo), na których stacjonują bombowce dalekiego zasięgu. Ukraińcy po raz pierwszy zaatakowali cele znajdujące się na zapleczu (500 i 600 km od granicy), i to cele strategiczne. Po raz kolejny zaskoczyli przeciwników.

Rozpoczęta 22 lutego inwazja Rosji na Ukrainę bardzo szybko przybrała postać regularnej, pełnowymiarowej wojny. Po dziesięciu miesiącach okazuje się, że agresor – Rosja tej wojny nie wygrywa. Żaden z zakładanych pierwotnie celów, a także celów modyfikowanych (mniej ambitnych) wojny nie został osiągnięty. Jedynym sukcesem jest zabór części terytorium Ukrainy, niedokończona aneksja czterech obwodów. Wojna ujawniła żenujące słabości rosyjskich sił zbrojnych, m.in. dowodzenia, logistyki, wyszkolenia żołnierzy, sprzętu bojowego, morale personelu. Ukazała słabości anachronicznej rosyjskiej doktryny wojennej, strategii i taktyki tkwiącej w kano-nach *sowieckowo wojennonowo iskusstwa*. Rosja przegrywa też z zachodnią technologią, którą jest wspomagana Ukraina.

Ukraina, choć prawie 20% jej terytorium opanowali agresorzy, tej wojny nie przegrywa. Wojsko ukraińskie góruje nad przeciwnikiem jakością wyszkolenia, wysokim morale personelu, sprawnym systemem dowodzenia, opanowaniem nowoczesnej, adekwatnej do warunków pola walki sztuki wojennej. Kapitalne znaczenie dla przebiegu działań bojowych ma zasilanie ukraińskiego wojska w środki walki (w tym wysoce nowoczesne) ze strony Zachodu⁷.

Porównywalnie wysokie straty bojowe w tej wojnie poniosły obie strony – po ośmiu miesiącach walk wynosiły one według gen. Marka Milleya (przewodniczącego amerykańskiego Połączonego Kolegium Szefów Sztabów) po około 100 tys. żołnierzy zabitych i rannych. Ponadto zabitych zostało 40 tys. cywilów⁸.

Jemen – szansa na deeskalację?

W odpowiedzi na straty, jakie ponieśli rebelianci Huti (Ansar Allah) w prowincjach Marib i Szabwa (w wyniku kontrofensywy sił rządowych wspieranej przez państwa arabskie)⁹, kolejny rok wojny rozpoczęły liczne ataki zbrojne zarówno w samym Jemenie, jak i poza nim¹⁰. Ansar

⁷ W dostawy broni, amunicji, sprzętu bojowego zaangażowało się łącznie ponad 30 państw.

⁸ „General z USA: Rosja straciła 100 tys. żołnierzy. Zginęło 40 tys. cywilów”, *Rzeczpospolita*, 10 listopada 2022 r., rp.pl/konflikty-zbrojne/art.-37388871-general-z-usa-rosja-stracila-100-tys-zolnierzy-zginelo-40-yus-cywilow (dostęp: 10.11.2022). Wymienione przez generała liczby na tle licznych rozbieżnych danych dotyczących strat można uznać za wiarygodne.

⁹ Zob. *Rocznik Strategiczny 2021/22*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.

¹⁰ ZEA wprawdzie wycofały się z koalicji arabskiej walczącej po stronie sił rządowych, ale wciąż działały w Jemenie na zasadzie *proxy*. W ten sposób w 2021 r. wpływały na rozwój

Allah zatrzymywali statki, atakowali infrastrukturę cywilną w ZEA (m.in. 17 stycznia wykorzystując pociski balistyczne i uzbrojone drony, uderzono w strefę przemysłową Abu Zabi) oraz Arabii Saudyjskiej (ostrzały rakietowe w marcu). Koalicja państw arabskich kontynuowała natomiast naloty bombowe, w wyniku których ginęli liczni cywile, w tym dzieci¹¹. Jemen w tym okresie pozostawał miejscem, w którym rozgrywał się najbardziej intensywny konflikt w regionie Bliskiego Wschodu. Zgodnie z szacunkami ONZ do końca 2021 r. w jego wyniku zginęło ponad 377 tys. ludzi, w tym ponad 150 tys. było ofiarami bezpośrednich działań zbrojnych (liczba ta obejmuje około 15 tys. cywilów, którzy w większości ponieśli śmierć na skutek ataków powietrznych sił państw arabskich). Wśród cywilów znacznie więcej było ofiar głodu, chorób i kryzysu humanitarnego¹².

Nieoczekiwany zwrot w tym jednym z najbardziej intensywnych konfliktów zbrojnych nastąpił jeszcze w pierwszej połowie 2022 r. Na początku kwietnia Huti oraz rząd przystali na zawieszenie broni, które (co było jeszcze bardziej nieoczekiwane) faktycznie znacząco zmniejszyło skalę działań zbrojnych. Zgodnie z ustaleniami zawieszenie broni miało pozostawać w mocy pierwotnie przez dwa miesiące, kolejne ustalenia pozwoliły na dwukrotne jego przedłużenie, tj. do 2 października. Tym samym był to najdłużej trwający rozejm od wybuchu konfliktu w 2014 r. Rolę w zawarciu tego tymczasowego porozumienia odegrała ONZ (specjalny przedstawiciel ONZ Hans Grundberg). W ślad za rozejmem kolejnym przełomem było wydanie (7 kwietnia) przez przebywającego w Rijadzie prezydenta Jemenu Abd Rabbuh Mansura Hadiego dekretu o przekazaniu władzy nowo powstałej ośmioosobowej Radzie Prezydenckiej – PLC (ang. Presidential Leadership Council). Na czele PLC stanął Raszad al-Alimi¹³. PLC miała zastąpić Hadiego w kierowaniu rządem i prowadzeniu rozmów pokojowych z Huti.

wydarzeń w Marib i Szabwa (prowincji zasobnej w ropę naftową i gaz ziemny), rozmieszczając tzw. brygady Al-Amalika (tzw. Brygady Gigantów), które wraz z Siłami Obronnymi Szabwa przejęły kontrolę nad prowincją i jej stolicą. Brygady Gigantów, a także Siły Obrony Szabwa są zbrojnym ramieniem Południowej Rady Tymczasowej (STC, ang. South Transitional Council), wspieranej od początku konfliktu w Jemenie właśnie przez ZEA. Po ataku rakietowym Huti na Abu Zabi ofensywa Brygady Gigantów została wstrzymana.

¹¹ Pod koniec stycznia koalicja przeprowadziła trzy ataki (w tym na więzienie w znajdującym się pod kontrolą Huti mieście Sada), w wyniku których zginęło przynajmniej 80 cywilów, w tym troje dzieci (HRW, 18 kwietnia 2022 r., <https://www.hrw.org/news/2022/04/18/yemen-latest-round-saudi-uae-led-attacks-targets-civilians>, dostęp: 15.12.2022).

¹² Zgodnie z szacunkami UNICEF w Jemenie 23,4 mln osób jest dotkniętych kryzysem humanitarnym. Pod koniec 2022 r. ponad 17,8 mln, w tym 9,2 mln dzieci, nie miało dostępu do wody pitnej, usług higienicznych i sanitarnych. Kraj ten regularnie doświadcza epidemii cholery, odry i innych chorób zakaźnych. Zob. <https://www.unicef.org/emergencies/yemen-crisis> (dostęp: 15.12.2022).

¹³ Al-Alimi jest wspierany przez Arabię Saudyjską i wywodzi się z Islah. Za rządów prezydenta Alego Abd Allaha Saliha pełnił funkcję ministra spraw wewnętrznych. W skład Rady

Utrzymywany do października rozejm nie oznaczał wprowadzenia całkowitego ustania działań zbrojnych, ale znacznie zmniejszyła się ich intensywność¹⁴. W okresie lipiec-wrzesień dochodziło do eksplozji min przeciwpiechotnych na zachodnim wybrzeżu, ostrzałów z wykorzystaniem artylerii na głównych liniach frontu, w tym przejścia przez siły STC kontroli nad stolicą Szabwah, trwała także operacja STC przeciwko AQAP w Abjan.

W związku ze spadkiem intensywności działań zbrojnych działań zbrojnych oraz otwarciem połączenia lotniczego z kontrolowaną przez Huti Saną, a także wypuszczeniem tankowców do portu Al-Hudajda, dość szybko odnotowano poprawę sytuacji humanitarnej w Jemenie¹⁵. Rada Bezpieczeństwa (choć sparaliżowana w odniesieniu do wielu innych toczących się konfliktów zbrojnych, w tym zwłaszcza z powodu inwazji Rosji na Ukrainę) wzywała strony konfliktu do intensyfikacji negocjacji i przedłużenia zawieszenia broni, które – jak szacowano – przez pół roku doprowadziło do zmniejszenia liczby ofiar śmiertelnych w konflikcie o 60%. Rada potępiała naruszenia rozejmu (m.in. atak Huti w Taiz w sierpniu czy paradę wojskową w Al-Hudajda), podkreślając, że „nie ma wojskowego rozwiązania dla

Prezydenckiej weszli także liderzy wspierani przez ZEA, w tym Aidarous al-Zubaidi – przywódca STC i Sultan Al-Arada – gubernator Marib. Zgodnie z deklaracją o przekazaniu władzy, Rada powstała w celu przywrócenia stabilności ekonomicznej, poprawy warunków życia, restrukturyzacji armii i sił bezpieczeństwa, zapewnienia podstawowych usług w Adenie i innych „wyzwolonych obszarach”. Przez 100 dni urzędowania zatwierdziła m.in. powstanie wspólnego komitetu wojskowego i bezpieczeństwa kierowanego przez Haithama Qassemę Tahera. Zob. <https://english.aawsat.com/home/article/3784766/yemen%E2%80%99s-plc-100-days-overcoming-divisions-prioritizing-economy> (dostęp: 15.12.2022).

¹⁴ Zgodnie z danymi ACCED Truce Monitor między 2 kwietnia a 2 lipca zarówno naloty w Jemenie przeprowadzane przez koalicję kierowaną przez Arabię Saudyjską, jak i ataki Huti z wykorzystaniem dronów i rakiet na Arabię Saudyjską zostały całkowicie wstrzymane. Zasadniczą formą przemocy stał się ostrzał i ataki rakietowe na głównych liniach frontu (55% wszystkich działań zbrojnych, przed rozejmem stanowiły one 19% wszystkich wydarzeń). Oznaczało to, że choć starcia zbrojne między stronami konfliktu utrzymywały się na stosunkowo wysokim poziomie, to śmiertelność w wyniku działań zbrojnych znacznie spadła (była pięciokrotnie niższa w ciągu pierwszych dwóch miesięcy wojny). Mimo to cywile cierpieli z powodu przemocy zbrojnej w nieproporcjonalnym stopniu: choć liczba zgłoszonych śmiertelnych ofiar bezpośrednich działań zbrojnych spadła o ponad 50%, to udział w niej cywilów wzrósł o ponad 50% (E. Roy, *The UN-Mediated Truce in Yemen: Impacts of the First Two Months*, 14 czerwca 2022 r., <https://acleddata.com/2022/06/14/the-un-mediated-truce-in-yemen-impacts-of-the-first-two-months/>). Przez cały okres trwania rozejmu doszło do 2977 zdarzeń zbrojnych łamiących zawieszenie broni, z tego zdecydowana większość miała charakter ostrzałów, w tym artyleryjskich i rakietowych. Liczbę ich ofiar szacuje się na 504 (<https://acleddata.com/middle-east/yemen/yemen-truce-monitor/>, dostęp: 15.12.2022).

¹⁵ W maju liczne organizacje humanitarne podpisały się pod listem otwartym do rządu i Ansar Allah, w którym informowały o pozytywnych implikacjach humanitarnych trwającego rozejmu, m.in. o ułatwieniach w dostawach leków, żywności, paliwa czy łączeniu rodzin. Zob. <https://reliefweb.int/report/yemen/open-letter-government-yemen-and-ansar-allah-enar> (dostęp: 15.12.2022).

Jemenu”¹⁶. Mimo apeli i inicjatyw negocjacyjnych Grundberga w październiku nie udało się przedłużyć rozejmu o kolejne pół roku. Zgodnie z raportem specjalnego wysłannika ONZ zablokowała to strona Huti (chodziło zwłaszcza o kontrowersyjne żądanie wliczania do wynagrodzeń urzędników także wynagrodzeń dla Huti)¹⁷.

Co ważne, mimo wygaśnięcia rozejmu do końca grudnia nie odnotowywano w Jemenie szczególnej intensyfikacji działań zbrojnych. Do najpoważniejszych incydentów dochodziło w związku z atakami Huti na tankowce z wykorzystaniem uzbrojonych dronów. W toku negocjacji rebelianci ostrzegali, że nie pozwolą na eksport ropy, jeśli nie zostanie rozwiązana sprawa ich wynagrodzeń, co też potwierdzili zamachami już w październiku¹⁸.

Z perspektywy humanitarnej ważne były dwa ustalenia trwającego do października rozejmu – otwarcie lotów cywilnych na trasie Sana–Amman i dostęp tankowców do portu Al-Hudajda. Miały one przełomowe znaczenie dla głodującej i pozbawionej dostępu do odpowiedniej opieki medycznej ludności północnego Jemenu. Kluczowe jest zatem kontynuowanie tego otwarcia, tak by było możliwe dostarczanie pomocy humanitarnej dla Jemeńczyków. Jednym z głównych problemów jest utrzymywana przez Huti blokada głównych dróg w Taiz, przez którą możliwości dotarcia do ludności z pomocą humanitarną są znacznie ograniczone. Tymczasem oprócz działań zbrojnych o podłożu politycznym coraz częściej dochodzi do wybuchu przemocy zbrojnej o charakterze walki o kurczące się zasoby naturalne (żywność, wodę) między lokalnymi społecznościami. Nawiedzające Jemen katastrofy naturalne (w 2022 r. m.in. potężne powodzie) potęgują skalę problemów humanitarnych, prowadząc do narastania deficytu ekologicznego w tym i tak niezwykle ubogim w zasoby wody pitnej i wyniszczonym przez wojnę kraju¹⁹.

¹⁶ „Security Council calls for intensifying efforts to expand Yemen truce”, UN News, 12 września 2022 r., URL <https://news.un.org/en/story/2022/09/1126481> (dostęp: 15.12.2022).

¹⁷ Propozycja specjalnego wysłannika uwzględniała większość problematycznych kwestii (zastrzeżeń zgłaszanych przez obie strony w trakcie trwania rozejmu), w tym przede wszystkim: wypłatę pensji i emerytur urzędnikom, otwarcie dróg w Taiz i innych prowincjach oraz dodatkowych kierunków lotów z lotniska w Sanie, swobodny dostęp statków z paliwem do portu Al-Hudajda, zobowiązanie do pilnego uwolnienia zatrzymanych oraz wzmocnienie mechanizmów deeskalacji za pośrednictwem Wojskowego Komitetu Koordynacyjnego. Za: <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2022-11/yemen-48.php> (dostęp: 15.12.2022).

¹⁸ 21 października Huti zaatakowali w ten sposób grecki tankowiec w pobliżu terminalu naftowego al-Dubba w prowincji Hadramawt. Rada Bezpieczeństwa potępiła ten „atak terrorystyczny” w specjalnym oświadczeniu, uznając go za „zagrożenie dla procesu pokojowego i stabilności Jemenu, a także dla bezpieczeństwa morskiego, w tym praw i swobód nawigacyjnych przewidzianych w prawie międzynarodowym”. Za: <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2022-11/yemen-48.php> (dostęp: 15.12.2022).

¹⁹ Więcej zob. CIVIC, *Risking the Future: Climate Change, Environmental Destruction, and Conflict in Yemen*, CIVIC Report, październik 2022.

Etiopia. Ku porozumieniu pokojowemu z TPLF

Gdy w drugiej połowie 2021 r. ofensywa sił rządowych doprowadziła do wycofania rebeliantów TPLF z sąsiadujących z Tigrajem prowincji, konflikt w 2022 r. rozgrywał się głównie na frontach Tigraju ze zmienną dynamiką i intensywnością. Na jego wysoką intensywność, zwłaszcza w drugiej połowie roku 2022, wpływały bombardowania przeprowadzane przez siły rządowe, wyposażone m.in. w uzbrojone bezzałogowce, a także obecność sił erytrejskich (dywizji zmechanizowanych i jednostek piechoty). Początkowo premier Etiopii Abiy Ahmed Ali nie przyznawał się do obecności Erytrei w etiopskiej wojnie domowej. Dopiero wiosną 2021 r. potwierdził, że Erytrea udziela wsparcia stronie rządowej w walkach z TPLF²⁰. Udział sił erytrejskich budzi wiele obaw o masowe naruszanie praw człowieka, w tym zbrodnie wojenne popełniane na Tigrajczykach. Podejmując próbę oceny motywacji sąsiada Etiopii, nie można przejść obojętnie obok historii i dynamiki stosunków Erytrei z Tigrajczykami. Napięcia między obu stronami sięgają okresu wojny domowej, kiedy to EPLF i TPLF walczyły wspólnie przeciwko reżimowi Dergu, który rządził Etiopią po obaleniu cesarza Hajle Syllasje I²¹. Erytrejczycy wywalczyli sobie wówczas niepodległość, a Tigrajczycy sięgnęli po władzę polityczną w Etiopii. To za rządów Melesa Zenawiego (przwyódcy TPLF) doszło do krwawego konfliktu zbrojnego etiopsko-erytrejskiego i izolacji politycznej Erytrei²². Autorytarny reżim Erytrei tradycyjnie postrzegał TPLF jako zagrożenie.

W pierwszej połowie roku wydawało się, że konflikt zmierza ku deeskalacji. W marcu premier Abyi Ahmed Ali ogłosił rozejm w celu udzielenia pomocy humanitarnej ogarniętej klęską głodu prowincji Tigray, a jej władze przystały na wstrzymanie działań zbrojnych. Wprowadzie sporadycznie dochodziło w tym okresie do starć, ale zasadniczo udawało się utrzymać rozejm w mocy, tak iż przemoc i działania zbrojne istotnie spadły²³. W maju rebelianci ogłosili, że wypuszczają ponad 4 tys. etiopskich jeńców wojennych, ale rząd etiopski nie potwierdził, że byli to pojmani żołnierze. Addis Abeba podała informację, że zwolnieni więźniowie to cywile pojmani

²⁰ <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ethiopia> (dostęp: 15.12.2022).

²¹ Tymczasowa Wojskowa Rada Administracyjna, znana jako Derg, powstała w wyniku zamachu stanu 1974 r.

²² TPLF wszedł w skład rządzącej w Etiopii koalicji EPRDF (Etiopski Ludowo-Demokratyczny Front Rewolucyjny), którą tworzyły także ADP (Partia Demokratyczna Amhara), ODP (Partia Demokratyczna Oromo) i SEPDM (Południowoetiopski Ruch Ludowo-Demokratyczny). Koalicja rządziła krajem od 1991 r., a do 2012 r. przewodził jej Meles Zenawi. Wojna Etiopii z Erytreą (1998–2000) przyniosła izolację polityczną Erytrei. Dopiero w 2018 r. premier Abyi Ahmed Ali doprowadził do podpisania porozumienia pokojowego z Erytreą, za co zresztą przyznano mu Pokojową Nagrodę Nobla.

²³ <https://acleddata.com/10-conflicts-to-worry-about-in-2022/ethiopia/mid-year-update/> (dostęp: 28.12.2022).

w prowincjach Amhara i Afar²⁴. W tej wojnie informacyjnej strony wzajemnie oskarżały się o kłamstwa. Przez cały rok pojawiały się próby negocjacji między stroną rządową a TPLF, na co naciskała Unia Afrykańska, choć rząd federalny oficjalnie ich nie potwierdzał.

W sierpniu zawarte zostało kolejne porozumienie o zawieszeniu broni, ale szybko nastąpiło wznowienie walk, a także wzrost intensywności działań zbrojnych (co mogło być odczytywane jako próba wzmocnienia pozycji negocjacyjnych stron konfliktu). Armie Etiopii i Erytrei oraz sprzymierzone z nimi milicje Amhara równocześnie zaatakowały Tigrajczyków ze wzmoczoną siłą i na kilku frontach. Kampania wrześniowa i październikowa przyniosła znaczące zdobycze terytorialne stronie rządowej. W październiku przejęły one kontrolę nad kilkoma strategicznymi miastami – Shire, Aksum, Adwa, Alamata, Korem²⁵. Operacjom sił rządowych i ich sojuszników towarzyszyły masowe przymusowe przesiedlenia ludności, która uciekała w obawie przed czystkami etnicznymi. W trakcie wojny region praktycznie całkowicie został odcięty od świata w wyniku trwającej blokady komunikacyjnej i informacyjnej. Mimo to informacje, które udało się pozyskać organizacjom takim jak HRW czy Amnesty International, wskazują na liczne zbrodnie, do których dochodziło w trakcie konfliktu, w tym zabójstwa, gwałty, grabieże w odbijanych miastach, a także w obozach uchodźców wewnętrznych²⁶. Zgodnie z raportem komisji powołanej przez Radę Praw Człowieka ONZ rząd Etiopii nie przyznawał, że w Tigraju panuje głód, a głodzenie ludności traktował jako jedno z narzędzi w wojnie²⁷. Raport potwierdził liczne okrutne zbrodnie popełniane przez siły rządowe oraz siły erytrejskie na cywilach. Żadne z państw ani organizacji międzynarodowych nie zdecydowały się na nałożenie sankcji na Etiopię.

W uwarunkowaniach ofensywy sił rządowych, kiedy to zgodnie z oceną Crisis Group, w ciągu zaledwie dwóch miesięcy w wyniku walk poległo

²⁴ „TPLF claims to free ‘thousands’ of captured Ethiopian, Eritrean troops”, *The East African*, 22 października 2022 r., <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/rest-of-africa/tplf-claims-it-freed-thousands-of-captured-troops-3994078> (dostęp: 28.12.2022).

²⁵ <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/turning-pretoria-deal-lasting-peace-ethiopia> (dostęp: 15.12.2022).

²⁶ Świadkowie informowali także o odwetowych zbrodniach sił tigrajskich popełnianych w sąsiedniej prowincji Amhara: „Tigray rebels tortured and killed civilians in renewed fighting, survivors claim”, *The Guardian*, 10 października 2022 r., <https://amp.theguardian.com/global-development/2022/oct/10/tigrayan-rebels-accused-by-survivors-of-killing-dozens-of-civilians-in-kobo>; <https://www.hrw.org/news/2021/12/10/ethiopia-tigray-forces-summarily-execute-civilians> (dostęp: 28.12.2022).

²⁷ Komisja została powołana na podstawie HRC Res. S-33/1 z 17 grudnia 2021 r. w składzie trzyosobowego grona ekspertów ds. praw człowieka. Nie zostali oni wpuszczeni przez władze Etiopii do żadnego miejsca poza Addis Abebą. Raport komisji przedstawiono 19 września 2022 r. (*Report of the International Commission of Human Rights Experts on Ethiopia*, A/HRC/51/46).

ponad 100 tys. osób²⁸, a sytuacja zarówno rebeliantów, jak i ludności cywilnej w Tigraju stała się jeszcze trudniejsza, wzrosła skłonność TPLF do negocjacji. Już w połowie października TPLF ogłosił gotowość do zawieszenia broni i rozmów pokojowych pod warunkiem wycofania sił Erytrei z Tigraju, a w geście dobrej woli zdecydował się wypuścić ponad 9 tys. jeńców wojennych²⁹. Wysiłki społeczności międzynarodowej (UA, UE, a także USA i Chin) na rzecz rozmów pokojowych, które trwały już od dłuższego czasu, utrudniał m.in. brak zgody stron konfliktu co do osoby mediatora³⁰ oraz udziału poszczególnych krajów czy władz regionalnych w negocjacjach. Negocjacje pokojowe formalnie rozpoczęto 25 października w Johannesburgu. Po dwóch latach walk zbrojnych, licznych zbrodni popełnianych na ludności cywilnej oraz wstrzymywania dostaw pomocy humanitarnej do Tigraju 2 listopada w Pretorii strony konfliktu podpisały porozumienie. Tigrajczycy zgodzili się na rozbrojenie swoich sił i „przywrócenie porządku i prawa”, w tym władzy federalnej w prowincji³¹. W zamian rząd federalny zobowiązał się do cofnięcia decyzji parlamentu z maja 2021 r. o uznaniu TPLF za organizację terrorystyczną oraz przywrócenia usług, od których Tigraj w czasie wojny był odcięty, a także do usunięcia wszelkich barier dla dostaw pomocy humanitarnej do regionu. Ofensywa sił etiopsko-erytrejskich, które zbliżały się do Mekelie, została wstrzymana³². W rozmowach pokojowych, które były kontynuowane w Nairobi, Tigrajczykom udało się m.in. uzyskać obietnicę wycofania „sił zewnętrznych” z prowincji. Zawarte 12 listopada porozumienie określiło szczegóły implementacji planu trwałego zawieszenia działań wojennych, w tym ustalono, że rozbrajanie sił tigrajskich będzie się odbywało równolegle z wycofywaniem „sił zewnętrznych” (Erytrea *per se* nie jest w porozumieniu wymieniona) i milicji etnicznych z regionu. Z perspektywy cywilów istotne było określenie procedury dostępu pomocy humanitarnej do Tigraju³³.

Mimo nadziei porozumienie może jednak okazać się chwiejne. W rozmowach pokojowych nie uczestniczyli bowiem przedstawiciele prowincji Amhara ani Erytrei. Jest to zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę charakter

²⁸ ICG, *Turning the Pretoria Deal into Lasting Peace in Ethiopia*, Statement/Africa, 23 listopada 2022 r., <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/turning-pretoria-deal-lasting-peace-ethiopia> (dostęp: 28.12.2022).

²⁹ „TPLF claims...”, op. cit.

³⁰ Władze Etiopii opowiadały się za kandydaturą Oluseguna Obasanjo (b. prezydenta Nigerii), będącego specjalnym wysłannikiem UA w Rogu Afryki, strona tigrajska zaś proponowała obsadzić w roli mediatora prezydenta Kenii Uhuru Kenyattę. Ostatecznie to Obasanjo został mediatorem z ramienia UA. O jego skuteczności może świadczyć fakt, że strony podpisały porozumienie po upływie zaledwie 10 dni od momentu oficjalnego rozpoczęcia rozmów.

³¹ TPLF wraz z rządem mają wyznaczyć „inkluzywne władze tymczasowe”, które będą zarządzały Tigrajem do czasu wyborów. Za: ICG, *Turning...*, op. cit.

³² Ibidem.

³³ <https://www.cfr.org/blog/progress-towards-peace-ethiopia-tigray-conflict> (dostęp: 28.12.2022).

konfliktu – w końcu formalnie siły te po prostu wspierały siły Addis Abeby w walce z rebeliantami tigrajskimi – ale może też stanowić jedno ze źródeł słabości porozumienia. Wystarczy nadmienić, że Erytrea w żaden sposób nie skomentowała porozumienia z Pretorii/Nairobi, a to jej siły zbrojne oskarżane są o największą liczbę najcięższych zbrodni na ludności cywilnej; także liczebność sił erytrejskich rozmieszczonych w Etiopii może wskazywać, że nie ma woli szybkiego wycofania. Kluczowe będzie zatem zarówno faktyczne wycofanie sił erytrejskich, jak i skłonienie Erytrei do respektowania porozumienia. Analogicznie nieobecność delegatów prowincji Amhara tradycyjnie skonfliktowanych z Tigrajczykami może zachwiać porozumieniem. Władze regionalne Amhara były krytycznie nastawione do negocjacji z TPLF. Kwestią sporną jest m.in. kontrola strefy Zachodniego Tigraju³⁴. Otwarte pozostaje zatem pytanie, jak dalece Addis Abeba jest w stanie wyegzekwować od swoich sojuszników respektowanie aktu, w którego negocjowaniu ci nie uczestniczyli. Osobną kwestią jest odpowiedzialność za zbrodnie wojenne popełniane w trakcie wojny – w żaden sposób nie odniesiono się do nich w wynegocjowanych porozumieniach.

Tymczasem bilans ofiar trwającego od 2020 r. konfliktu w Etiopii może znacznie przekraczać dotychczasowe szacunki, które i tak są przerażające. Sześć milionów mieszkańców Tigraju od początku wojny zostało pozbawionych dostępu do podstawowych usług medycznych, żywności, wody pitnej. Blokada prowincji skutkowałą setkami tysięcy ofiar głodu i chorób. Szacuje się, że w wyniku samych działań zbrojnych mogły zginąć dziesiątki tysięcy żołnierzy i cywilów. W końcu jeszcze trudniejsza do określenia jest liczba ofiar przemocy jednostronnej. Bez śledztwa ustalenie rozmiarów zbrodni na ludności cywilnej jest praktycznie niewykonalne. Nie należy również zapominać, że choć najwięcej ofiar przyniósł właśnie konflikt w etiopskiej północnej prowincji, to trwające rebelie w innych regionach (zwłaszcza działalność zbrojna OLA, uznawanej przez rząd za organizację terrorystyczną) także przyczyniają się do braku bezpieczeństwa i wzrostu niestabilności w kraju. W końcu podobnie jak Jemen, cały Róg Afryki nawiedzają jedno z największych klęsk żywiołowych, co prowadzi do nasilania się konfliktów o deficytowe zasoby naturalne.

Somalia. Rok wyborczy – zmiana u szczytów władzy i ofensywa przeciwko Asz-Szabab

Po długim (ponad półtorarocznym) procesie wyborczym udało się wyłonić nowe władze somalijskie. Miejsce ustępującego po pięciu latach

³⁴ Władze prowincji Amhara przejęły jurysdykcję nad tą strefą już w 2020 r. i obawiają się jej powrotu pod kontrolę władz regionalnych Tigraju. Za: <https://acleddata.com/10-conflicts-to-worry-about-in-2022/ethiopia/mid-year-update/> (dostęp: 28.12.2022).

prezydenta „Farmajo” zajął w czerwcu Hassan Sheikh Mohamud, który już wcześniej (w latach 2012–2017) piastował urząd prezydenta kraju³⁵. Ten pragmatyczny, doświadczony i profederalistyczny lider opozycji przejął władzę w kraju pogrążonym nie tylko w wojnie z dżihadystami, lecz także przeżywającym liczne napięcia w stosunkach dyplomatycznych. Wystarczy wspomnieć o sporze granicznym i zerwanych relacjach dyplomatycznych z sąsiednią Kenią³⁶ czy pogarszających się stosunkach z Dżibuti, ZEA i Arabią Saudyjską. Do tego rozwiązanie zbrojne trwającego konfliktu z Asz-Szabab napotykało w tym czasie liczne nowe przeszkody, w związku z wycofywaniem z Somalii zarówno sił amerykańskich, jak i sił AMISOM. Dżihadyści udowadniali swoją skuteczność, przeprowadzając m.in. zamachy terrorystyczne w stolicy kraju i systematycznie atakując bazy wojskowe (AMISOM i sił rządowych)³⁷. Dopiero w maju 2022 r. prezydent Joe Biden cofnął decyzję swojego poprzednika³⁸ i zezwolił na ponowne rozmieszczenie amerykańskich żołnierzy w celu wsparcia walk sił rządowych z Asz-Szabab. Natomiast mandat misji AMISOM – kluczowej siły międzynarodowej wspierającej walkę rządu z dżihadystami – wygasł z końcem marca. Miejsce AMISOM zajęła nowa misja UA – ATMIS (ang. AU Transition Mission in Somalia)³⁹.

Nowy prezydent zadeklarował, że jego rząd rozpoczyna wojnę totalną („all-out war”) przeciwko Asz-Szabab, i wezwał Somalijczyków do wspólnej walki w celu pokonania wroga. Konsekwentnie więc przystąpił do realizacji zadania, rozpoczynając we wrześniu zakrojoną na szeroką skalę ofensywę zbrojną przeciwko dżihadystom w centralnej i południowej Somalii. W ciągu zaledwie trzech tygodni siłom rządowym udało się

³⁵ Hassan Sheikh przejął władzę z programem wyborczym, którego oś stanowiły zapowiedzi rewizji konstytucji, reform gospodarczych, wzmocnienia procesów demokratycznych, federalizacji, naprawienia stosunków z sąsiadami i oczywiście pokonania Asz-Szabab. Lider tej organizacji określił publicznie nowego prezydenta jako „najgorszego somalijskiego polityka” i zapowiedział walkę zbrojną z nowym rządem. Za: <https://www.voanews.com/a/somalia-s-president-vows-total-war-against-al-shabab/6714508.html> (dostęp: 28.12.2022).

³⁶ Spór dotyczy szelfowych zasobów ropy i gazu znajdujących się przy wybrzeżu Dżubalandu. Władze Somalii zerwały stosunki dyplomatyczne z Kenią, oskarżając ją o „mieszanie się w sprawy wewnętrzne” w 2021 r.

³⁷ Zob. *Rocznik Strategiczny* – poprzednie edycje.

³⁸ W 2020 r. wycofano 750 żołnierzy amerykańskich. Tym razem ma być rozmieszczonych do 500 żołnierzy.

³⁹ S/RES/2628 (2022). Personel misji ma liczyć 19 626 osób, w tym około 1000 z sił policji. Jej zadania wciąż obejmują wsparcie sił rządowych w walce z Asz-Szabab, ale także wiele działań z zakresu *peace-building* (szkolenia sił bezpieczeństwa, budowanie wymiaru sprawiedliwości etc.). Misja jest kluczowym elementem *Somalia Transition Plan*. W sensie operacyjnym siły rozmieszczone w ramach ATMIS mają być bardziej mobilne (grupy bojowe) i zapewniać szybką reakcję na działania Asz-Szabab i innych grup dżihadystycznych. Zob. <https://atmi-s-au.org/> (dostęp: 15.01.2022).

przejąć 40 osad w Hiraan i 6 w Galgaduud⁴⁰. Siły lądowe somalijskiej armii (SNA) i sojusznicznych milicji klanowych uzyskały wsparcie powietrzne USA. W październiku działania zbrojne rozszerzyły się, obejmując Hiraan, Galgaduud i Środkową Szabelle. Asz-Szabab stawiał opór zbrojny i przeprowadzał liczne zamachy samobójcze w miastach kontrolowanych przez siły rządowe. Do najpoważniejszego, w wyniku którego zginęło ponad 100 osób, a ponad 300 zostało rannych, doszło 29 października – wybuchły dwa samochody pułapki w Mogadiszu. Był to tym samym najkrwawszy zamach terrorystyczny w Somalii od 2017 r.⁴¹ Ponadto w regionach, gdzie prowadzona była ofensywa przeciwko dżihadystom, wybuchały starcia między milicjami klanowymi. Początkowo czynniki te wpływały na spowolnienie ofensywy w centralnej Somalii.

W listopadzie ofensywa sił rządowych, prowadzona z lądu i powietrza w Środkowej i Dolnej Szabelle, przynosiła już dżihadystom poważne straty (setki ofiar i straty terytorialne). Oprócz bezpośredniej wymiany ognia odpowiedzią Al-Szabab były ataki bombowe na siły bezpieczeństwa, bazy milicji klanowych i siły ATMIS, do których dochodziło w regionach: Dolna Szabelle, Środkowa Szabelle i Galgaduud. Dżihadyści stawiali więc opór na terenach wiejskich, w miastach zaś, w tym w stolicy kraju, przeprowadzali kolejne zamachy terrorystyczne⁴².

W grudniu ofensywa sił rządowych i sprzymierzonych coraz wyraźniej odnotowywała sukcesy. Przede wszystkim w jej wyniku siłom rządowym udało się przejąć kontrolę nad wieloma dotąd zajmowanymi przez Asz-Szabab obszarami (niektóre z nich pozostawały pod kontrolą dżihadystów od 2016 r.) w Galmudugu i Hirhabele. Do końca grudnia odbiły one m.in. strategicznie ważne miasto Runirgod – ostatnie kontrolowane przez dżihadystów w Środkowej Szabelle. Było to drugie kluczowe miasto odzyskane przez SNA w ciągu zaledwie miesiąca, co dowodziło skuteczności ofensywy zbrojnej. Odpowiedź komórki Al-Kaidy w Rogu Afryki była szybka – przeprowadzone zostały ataki bombowe na posterunki sił bezpieczeństwa w tym samym regionie.

⁴⁰ <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2022-10/somalia-september-2022.pdf> (dostęp: 15.01.2022).

⁴¹ W październiku 2017 r. w wyniku zamachu terrorystycznego w Mogadiszu zginęło ponad 500 osób. Zob. <https://www.reuters.com/world/africa/somalia-president-least-100-people-killed-car-bombs-2022-10-30/> (dostęp: 6.02.2023).

⁴² W listopadzie dżihadyści przeprowadzili atak na hotel Villa Rays w Mogadiszu (w pobliżu siedziby prezydenta), który to zamach odbił się szerokim echem w prasie, zwłaszcza że był to kolejny w tym roku szturm na hotel w stolicy kraju. W sierpniu Asz-Szabab zaatakował hotel Hayat, gdzie przez 30 godzin (tyle trwało odbicie przez siły bezpieczeństwa hotelu z rąk bojowników) przetrzymywał ponad 100 zakładników. Zob. <https://www.bbc.com/news/world-africa-62621205> (dostęp: 15.01.2022).

Działaniom zbrojnym towarzyszyła już tradycyjnie kampania dezinformacyjna. Z jednej strony siły rządowe twierdziły, że dżihadyści dokonują przymusowych przesiedleń cywilów – tak iż wojska rządowe miały wkraczać do zupełnie wyludnionych wiosek i miejscowości⁴³. Z drugiej strony Asz-Szabab zaprzeczał tym doniesieniom. Z perspektywy humanitarnej istotnie doszło do masowych przesiedleń ludności, nie tylko z powodu wojny, ale przede wszystkim katastrof naturalnych. Susza – najgorsza od czterech dekad (!) – doprowadziła do dramatycznego pogorszenia sytuacji humanitarnej w kraju i głodu. W ostatnich miesiącach 2022 r., a zatem w toku wielkiej ofensywy zbrojnej, aż 90% kraju było dotknięte ekstremalną suszą. Ponad milion ludzi z tego powodu opuściło swoje domy, a ponad 7 mln nie było w stanie zaspokoić własnych potrzeb żywieniowych⁴⁴.

Armed conflicts in 2022: In the shadow of Russia-Ukraine war

The aim of the article is to analyze the dynamics of selected armed conflicts in 2022. They are all high intensity conflicts, with the war in Ukraine being an international armed conflict – the result of Russia's invasion, while the other conflicts are internationalized internal conflicts. Since various dimensions and implications of the Russian aggression are discussed throughout this Strategic Yearbook, this article focuses on the strictly military dimension of the Russia-Ukraine war, while the other conflicts – in Yemen, Ethiopia and Somalia – are analyzed also from the political and humanitarian perspective. The Authors focus on the most important events from the frontlines of the armed conflicts, and on changes in the tactical and operational dimension of the fighters. They also discuss negotiation processes, especially those that resulted in a significant change in the dynamics of the conflict (as in the case of Ethiopia or Yemen in 2022) and humanitarian implications of the ongoing conflicts.

Keywords: war in Ukraine, Russian aggression, conflict in Yemen, conflict in Tigray, conflict in Somalia, Al-Shabab, AMISOM, ATMIS, Putin, Zelensky, Wagner Group, Surovikin, Ansar Allah, Al-Amalik, PLC, STC, al-Alimi, Abiy Ahmed Ali, TPLF, EPLF, Hassan Sheikh

Słowa kluczowe: wojna w Ukrainie, rosyjska agresja, konflikt w Jemenie, konflikt w Tigraju, konflikt w Somalii, Asz-Szabab, AMISOM, ATMIS, Putin, Zeleński, Grupa Wagnera, Surowikin, Ansar Allah, Al-Amalik, PLC, STC, al-Alimi, Abiy Ahmed Ali, TPLF, EPLF, Hassan Sheikh

⁴³ Działania te zgodnie z narracją rządową mają na celu niedopuszczenie do nawiązania przez lokalne społeczności kontaktów/współpracy z nową władzą lub są też formą karania krewnych zmobilizowanych żołnierzy. Zob. <https://www.voanews.com/a/somali-government-says-al-shabab-is-deliberately-displacing-civilians/6878887.html> (dostęp: 15.01.2022).

⁴⁴ OCHA podaje, że liczba ludności zagrożonej brakiem bezpieczeństwa żywnościowego w Somalii w ciągu 2022 r. wzrosła o połowę, z 3,2 mln (w styczniu) do 7,8 mln w październiku. Zob. <https://news.un.org/en/story/2022/12/1131662> (dostęp: 15.01.2022).